

DOI 10.51728/ZRIPF202401008H

Stručni članak

Professional paper

Primljeno 23.06.2024.

Van. prof. dr. Safet HusejnovićIslamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
safethus@hotmail.com**ODGOJNO-OBRAZOVNI RAD MUHAMMEDA
SEIDA SERDAREVIĆA NA PRIMJERU
MEKTEPSKE POUKE***Sažetak*

Predmet ovog istraživanja bio je odgojno-obrazovni rad Muhammeda Seida Serdarevića na primjeru mektepske pouke. Cilj je bio da se na temelju dostupnih izvora uradi analiza odgojno-obrazovnog rada Muhammeda Seida Serdarevića na primjeru mektepske pouke, a s posebnim fokusom na njegove dvije objavljene knjige: Ta'limu tedžvid i Mektepski red. Od istraživačkih metoda korištena je metode teorijske analize.

Rezultati istraživanja pokazali su kako je posebno mjesto u Serdarevićevom radu pripadalo mektebu, mektepskoj pouci i ponašanju polaznika mektepske pouke. Jedan od vidova doprinosa Serdarevića razvoju mektepske pouke bio je pisanje udžbenika iz tedžvida Ta'limu tedžvid i Mektepski red koji reguliše kodeks, principe i pravila ponašanja polaznika mekteba u toku boravka u mektebu. Serdarević je iskazao interes za pedagogiju popularizirajući, modernizirajući mektepsku pouku i približavajući je savremenoj evropskoj pedagoškoj teoriji i praksi.

Izveden je zaključak kako je Muhammed Seid Serdarević dao nemjerljivi doprinos reformi i razvoju mektepske pouke, te objavio udžbenik Ta'limu tedžvid i knjigu Mektepski red.

Ključne riječi: muallim, mekteb, pouka, tedžvid, principi, pravila

Uvod

Mektebi se, kao početne vjerske škole za sticanje osnovnih saznanja iz islama, u Bosni i Hercegovini javljaju zajedno s podizanjem i izgradnjom prvih džamija, a to je vrijeme dolaska islama na naše prostore. U kasabama i gradovima podizali su ih, uglavnom, dobrotvori koji su za njihov rad zavještavali određenu imovinu i prihode dok su ih, u manjim mjestima najčešće gradili sami mještani. Mektepske učionice bile su vrlo skromne, i veličinom i enterijerom, a podizane su, uglavnom, uz mjesne i mahalske džamije.

Osnovni cilj mektepske pouke bio je: nauči polaznika da uči u Kur'anu, da upozna osnovne temelje vjerovanja, osnove fikha, šerijatske propise i etiku. U početku su poseban problem bili udžbenici, jer su bili pisani na turskom ili arapskom jeziku. Dakle, trebalo je savladati i strani jezik i učiti na stranom jeziku, mada najveći dio napisanog oni nisu ni razumijeli (Hasanović, 2008: 37).

Sve do prve reforme i obnavljanja rada mekteba (1894. godine), nastava je bila pojedinačna, uz to i fakultativna. Vrijeme (dužina) pohađanja i uzrast polaznika ničim nisu bili određeni niti ograničeni. To su bili sibjan-mektebi i u njima se malo šta mijenjalo cijelim tokom njihovog postojanja. Iz raspoloživih arhivskih podataka zna se da je pred kraj turske uprave u Bosni i Hercegovini bilo preko 900 sibjan-mekteba s oko 40.000 polaznika oba spola. Već 1910. godine bilo je 1970 mekteba u kojima je su sa 64.805 polaznika radila 2.032 muallima. Sedmog novembra 1893. godine ozakonjeno je otvaranje mektebi-ibtidaijja, a naredne, 1894. godine, u njima je uvedena razredna nastava u trajanju od tri godine. Konačno su, od 1912. godine, uvedeni i udžbenici na

našem jeziku pisani arapskim harfiovima, uz zamjenske znakove za slova koja se naslaze u bosanskom a ne nalaze u arapskom jeziku. Od 1894. do 1906. godine u Bosni i Hercegovini je otvoreno 90 mektebi-ibtidaijja, a 1. januara 1918. godine bilo ih je 174. Obavezno pohađanje mektebi-ibtidaijja za muslimansku djecu u Bosni i Hercegovini je uvedeno 1914. godine, a njihov rad prestao je u aprilu 1952. godine, odnosno 1953 (Mulahalilović, 1988: 19).

Ovdje ćemo posebno apostrofirati pedagoško-didaktički rad Muhammeda Serdarevića kroz analizu udžbenika *Ta'limu tedžvid* i pravilnika za mekteb *Mektepski red*. Oba djela namjenjena su, isključivo, polaznicima mektepske pouke.

Ta'limu tedžvid

Na naslovnoj stranici ovog tedžvida ne piše ime autora, već ispod naziva djela stoji: *Nužno gradivo iz tedžvida za mektebi ibtidaijje s uputom u načinu obrađivanja njegova*, a ispod toga velikim slovima piše: *Preštampano iz Muallima*. Upravo u to vrijeme Muhammed Seid-ef. Serdarević bio je urednik *Muallima* i svoj tedžvid objavljivao je u tom listu. Tedžvid ima 55 stranica i štampan je u Islamskoj dioničarskoj štampariji u Sarajevu 1330/1912. godine, arapskim pismom, na bosanskom jeziku. Korićenje je mehko, format 11x15. *Ta'limu tedžvid* sadrži i brojne pedagoške metode i didaktičke principe (Serdarević, 1912: 1).

Slika 1. *Prva stranica Talimu tedžvida od Muhameda Seida Serdarevića*

U uvodnom dijelu Muhammed Seid-ef. Serdarević spominje metodu usmenog izlaganja i razgovora. On navodi primjer muallima koji s djecom odlazi u džamiju da zajednički klanjaju namaz u kojem imam uči naglas. Potom ih pita kako im se svidjelo imamovo učenje, da li znaju šta je imam učio i mogu li to pronaći u Mushafu. Autor za Kur'an koristi naziv Mushaf, što je učestaliji pojam na našim prostorima, posebno kada je riječ o starijim osobama. Autor to radi s ciljem da piše jezikom razumljivim onima kojima je štivo namijenjeno. Muallim u Mushafu nalazi ono što je imam učio i traži da neko od učenika to i prouči. I iz nastavka dijaloga uočljiva je primjerenost metode rada koju je odabrao

muallim. On postupno uvodi djecu u nastavnu jedinicu i psihički ih priprema za usvajanje novih znanja, koristeći se pri tome različitim sredstvima i pomagalicama. Učeći *ašere* naglas, muallim na *medovima* diže prst, na *idgamima* pritišće prst o sto i slično. To izaziva zainteresovanost slušalaca koji pomno prate njegovo učenje.

Analizom djela *Ta'limu tedžvid* Muhammed Seid-ef. Serdarevića, dolazi se do zaključka da su korištene metode:

- usmenog izlaganja,
- razgovora i diskusije,
- demonstracije,
- korištenja riječi osoba uključenih u nastavni proces,
- rada s udžbenikom, i dr.

Evo i nekoliko didaktičkih principa koje sadrži navedeno djelo:

1. Princip postepenosti. Ovaj princip prisutan je i u kur'anskom metodi, prije svega jer je Kur'an objavljivao postepeno dvadeset tri godine i primjenjivao se u potpunosti prilikom poučavanja. Poznati islamski metodičar Berhanuddin Zernudži kaže:

Gradivo se može povećavati svaki dan kraćim saopćenjem. Ako se blago i potepeno izlaže, moguće je i duže lekcije savladati uz dvostruko ponavljanje (Zernudži, n.d.: 300).

U *Ta'limu tedžvidu* stoji:

Svaki ga dan uzmite, pa u njemu po nekoliko ajeta proučite, polahko i po tedžvidu.

2. Princip interesantnosti i povezanosti teorije s praksom. Poučavanje i samopoučavanje nije samo sebi cilj, niti je dovoljno samo teoretsko znanje, bez primjene u praksi. U tom kontekstu, Ebu Hamid El-Gazali je rekao:

Ko nauči, postupa po tom i podučava druge je kao sunce koje u sebi svijetli i druge osvjetljava ili kao misk koji je mirisan i drugima daje miris (Šukrić, 1982: 43).

Ovaj princip se proteže kroz djelo *Ta'limu tedžvid*, kao npr.:

U ovom velikom Kitabu (muallim drži u rukama Mushaf) stoje Božije zapovijedi, zabrane, savjeti i uputstva, kako da se vladamo, šta da radimo, pa da budemo srećni na oba svijeta.

3. Princip aktivnosti. Ovaj princip idejno je zasnovan na mnogim kur'anskim pozivima, a onda primijenjen u islamskom sistemu obrazovanja. Zernudži veli:

Potrebno je da učenik kroz razmišljanje i pronicljivost nastoji shvatiti gradivo koje mu profesor izlaže (Zernudži, n.d.: 300).

Muhammed-ef. Serdarević sugerije djeci da trebaju biti uvijek aktivni, rekavši:

Zato, draga moja djeco, uvijek pitajte učene ljude, ulemu, šta ovaj veliki Božiji Kitab naređuje i hvali, pa to primajte i radite, a što opet zabranjuje i kudi pa se toga klonite i čuvajte.

4. Princip ponavljanja i utvrđivanja. Ponavljanje služi za shvatanje činjenica, generalizaciju, povezivanje, kao i sistematiziranje stečenih znanja. Ovaj princip kod Muhammed-ef. Serdarević sadržan je u sljedećim riječima:

U Mushafi šerifu ne zaboravljajte!

5. Princip odmjerenosti prema prirodi učenika. Ovaj princip je uvjet za optimalan razvoj psihe učenika. Mora se imati blagosti koja je u svemu dobro svojstvo. Allahov poslanik, s.a.v.s., je rekao:

..ان الله رفيق ويحب الرفق

Allah je blag i voli blagost (Sidžistani, 1988: 255).

Na mnogim mjestima u *Ta'limu tedžvidu* ovaj princip se primijenjuje, kao npr.:

Tako moja draga djeco, zapamtite ovo što vam govorih (Husejnović, 2011: 281-289).

Mektebski red

Članak o ovoj temi objavljen je u časopisu *Tarik*, pisan je arabicom i sadrži 35 pravila i principa kojih treba da se pridržavaju polaznici mektepske pouke, u mektebu i van mekteba. Iako sadrži nekolicinu arhaičnih izraza, budući da je pisan prije 102 godine, tekst je razumljiv i veoma koristan za muallime i polaznike mekteba. Na početku članka piše: "Ovaj mektebski red sastavio Muhamed Seid efendi Serdarević, prvi muallim u Zenici, a odobrila uvođenje u mektebi ibtidaijje Rijaset ulema svojim dopisom od 26. januara 1909., broj 88., i od 3. februara 1909. broj 381" (Serdarević, 1909: 88/3).

U cijelosti prenosim pravila i principe *Mektebskog reda*: "Ovim se mektebskim redom određuje poredak koji treba da vlada u ovoj mektebi ibtidaijji i propisuje kako treba da bude vladanje mektebske djece u mektebu i izvan mekteba:

1. Svako dijete treba da prije nego što pođe u mekteb očisti svoje haljine (odjeću) obuću, ako su uprljanje i zamazane. Ako mu je haljinka ili obuća poderana (pocjepana) treba da zamoli svoje starije da mu to zakrpe ili ušiju. Svako jutro, a i pored svakog namaza treba lijepo abdestiti uzeti i tako biti umiven, oprati ruke i uši. Osim toga treba da su nokti obrezani i čisti, kosa uređena i čista. Svako dijete nek ponese sa sobom rubac (maramicu) kad mu zatreba.

2. Prije nego što se pođe u mekteb valja dobro smisliti šta treba ponijeti u mekteb i lijepo razgledati da li je sve u redu što treba da se ponese u mekteb.

3. U mektebskom trijemu (ganjku) i dvorištu (avliji) nije slobodno trčati, skakati ni vikati, niti se ondje bez uzroka zadržavati osim ako to razredni muallim naročito dopusti zbog odmora. Ne smije se u zahodu vikati niti se iskim iz zahoda razgovarati. Isto tako ne smiju dvoje djece zajedno u jednom

zahodu biti, niti se u zahodu dugo zadržavati, osobito ako ima drugih koji čekaju da uniđu u zahod.

4. Kad učenik istom stoji u mektebu treba da svom hođi (muallimu) ako ga zateče u mektebu rukom lijepo „temenna" (naklon) učiniti u znak selama i poklona, a zatim može poći na svoje mjesto. Ako se započelo učiti, a dijete bude zakasnilo, nije mu slobodno poći na mjesto nego mora čekati kod vrata dok mu muallim ne dopusti da ide na mjesto.

5. Kad dođe, pa sjedne na mjesto mora svoje stvari poredati pod klupom. Tablica treba da leži napose, a na njoj pisaljka i spužva. Kraj tablice naslažu se kitabi (knjige) onim redom kako će trebati jedan za drugim.

6. U mektebu nije slobodno nikad glasno razgovarati, a pogotovo vikati i drećiti se (urlati). Tih razgovor dopušta se uopće samo onda kad se dadne odmor i prije nego što se započne učiti.

7. Ni prije učenja ni za vrijeme odmora nije dozvoljeno hodati po mektebu bez nužde. Ako već ko mora hodati treba da vazda hoda sasvim tiho na prstima da se ne bune drugi učenici.

8. Kad kakav čovjek sa strane dođe u mekteb, odnosno, uniđe u razred učenici treba da ustanu i mirno stoje dok im muallim ne rekne da sjednu. Kad stranac pođe opet se tiho ustaje.

9. Kada muallim rekne: „Pazite!", moraju učenici gledati u muallima i pomno slušati što se govori. Ako muallim ispituje jednog učenika ne smiju mu drugi učenici šaptati i dokazivati.

10. Tablice i kitabi vade se iz klupe sasvim mirno i tiho. Ako muallim kaže način kojim će se to činiti, treba slušati muallima.

11. Dok jedan učenik uči u Mushafu šerifu ili čemu drugom, svi ostali trebaju da pokazuju prstom desne ruke na ono što se uči.

12. Pred polazak iz mekteba kad muallim dadne znak da mogu ići kući trebaju učenici da se počnu spremati sjedeći i šuteći.

13. Na zapovijed na muallimovu polaze najprije djeca iz onog reda, klupa kojom to muallim rekne. Rukom temenna (naklon) čineći muallimu i strancu koji je možda slučajno u mektebu. U dvorištu (avliji) se opet učenici dva po dva redaju i čekaju dok im se rekne idu naprijed. Tako u redu idu do onog mjesta gdje se redovi razilaze. Kada se ide sokakom nije slobodno glasno razgovarati.

14. Nije slobodno zalaziti u druge razrede što neće za to naročito pitati svoga razrednog muallima što mu ovaj neće dozvoliti.

15. Kada se ide u koji drugi razred valja pokucati na vratima. Stupivši unutra treba muallimu lijepo temenna učiniti i kazati mu zašto si došao.

16. Muallimu se ne smije ništa javljati niti se ko tužiti dok traje nauka nego tek poslije nauke.

17. Svaki muallim dužan je klanjati pet vakata namaza, to mu je veliki Bog dž.š. zapovijedio. Najbolje i najsevapnije je klanjati te namaze u džamiji džematile. Zato trebaju djeca koja dolaze u mekteb da se osobito .. ići u džamiju za svaki namaz.

18. U džamiji treba da se pristojno i mirno vlada i da se lijepo sluša kad imam uči. Nikako se ne smije u džamiji šaptati, a pogotovo glasno razgovarati. Isto tako zadirivati u koga, držati što u rukama, pa se time igrati, nego treba biti sasvim ozbiljan i pametan. Ne valja iz džamije izlaziti dok se lijepo dova ne svrši.

19. Kad se dova svrši, pa počne svijet izlaziti iz džamije, treba ustati mirno i polahko izišavši na vrata džamijska. Obuću lijepo obući, pa opet mirno i polahko ići dok se dođe do kuće. Pred džamijom nije slobodno zastajati bez nužde.

20. Ići cestom i sokakom moraju se učenici vladati pristojno. Prema tome nije slobodno ulicom trčati, vikati, niti se igrati. Svaki učenik neka vladanjem svojim pokaže da se ponosi što ide u mekteb.

21. Ponos učenika ne smije mu dopustiti da se druži s kojekakvim skitalicama i dangubama. Ko se druži sa skitalicama vrijeđa ugled mekteba i obraz učenika. To će se oštro kazniti.

22. Na ulici ne smije ići više učenika zajedno nego dva po dva. Tek kada koji ostane sam može se pridružiti, pa onda mogu ići po trojca u redu. Prolazeći pokraj odraslih i starijih moraju se učenici ukloniti kako će odrasli i stariji proći zgodnijim putem. Ako je put prostran i svojom širinom dobar valja se uklanjati na desno. Poglavicama, učevnim i uglednim ljudima valja uvijek lijepo temenna učiniti. Ko sjedi, a kraj njega prođe neko kome treba temenna učiniti valja ustati na noge i stojeći mu temenna učiniti.

23. Komadiće papira, voća ili drugih stvari nije slobodno bacati po mektebu.

24. Mora se čuvati da se tinta ili murečef ne prolije po klupi u mektebu i po podu. Ko prolije tintu ili murečef, pa tako uprlja klupu ili pod, mora to sobom istrti i obrisati.

25. Po zidovima u mektebskoj zgradi i zahodima, po klupama i drugim mektebskim stvarima ne smije se ničim šarati, niti nožem parati. Isto tako ne smije se hodati po mektebskim klupama, ni pljuvati po podovima.

26. Idući ulicom neka učenici paze da se ne zablate i uprljaju.

27. Osobito valja paziti na čistoću po zahodima. Ko zamaže zahod moraće ga smjesta očistiti.

28. Učenici prizemnog razreda smiju ići samo u prizemne zahode, dok učenici na gornjem katu moraju ići u zahode za njih određene (na gornjem katu).

29. Na red paze svi muallimi a osobito prvi muallim i nadglednici sedmičari. Svaki muallim u svom razredu određuje naizmjenice svake sedmice (hefte) po jednog nadglednika između učenika svoga razreda koji se odlikuje vladanjem i napredkom u nauci. Dok nema muallima u razredu nadglednik mora da pazi na

red i mir. Nadglednik mora prvi da dođe u mekteb i to najmanje pola sata prije nego što će se početi učiti. Za vrijeme odmora i prije nego što započne se učiti treba nadglednik svakog učenika koji je nemiran, te bez potrebe izlazi iz klupe ili razreda zapisati na mektebskoj tabli. Ako bi se taj učenik poslije primirio može ga izbrisati, no ako bi on i opet počeo činiti takav nered i pokazivati se nemiran šćega ga nadglednik mora ponovno zapisati, ne smije ga izbrisati. Ako bi se koji od zapisanih učenika htio zbog toga što je zapisan s nadglednikom prepirati ne smije mu ovaj ništa odgovarati nego mu to naprosto valja prijaviti razrednom muallimu koji će takvog učenika zbog toga naročito kazniti. Nadglednik mora pri tome biti pravedan i istinit. Nadglednik pazi i na to da bude mektebska tabla otrvena i čista, isto tako muallimska katedra i stolica. Nadglednik obično služi i kao posrednik između muallima i učenika.

30. Vladanje učenika na ulici nadgledaju svi muallimi. Osim toga određiće pojedini razredni muallimi kao pazitelje bar za glavne ulice po jednog učenika koji se odlikuje svojim vladanjem.

31. Djeca koja uče u mektebu treba da se vladaju jedan prema drugom kao braća i da među sobom žive u ljubavi. Ne smije se jedno drugom rugati jedno drugom napadati i nepravedno (lažno) „paskati“, niti i na kakav način vrijeđati. Psovanje i nepristojan govor, što je u dini islamu strašno pokuđeno i strogo zabranjeno, ne smije da izlazi iz usta ni jednog učenika.

32. Učenici ne smiju jedan drugom prodavati, razmjenjivati (pazarivati) i bez dozvole darivati svojih stvari. Svako slično trgovanje je zabranjeno. Isto tako je zabranjeno igrati se na dobitak (u pare ili što drugo) kao treske, karti itd. Igrati na dobitak je svakom muslimanu vjerom zabranjeno i koji to čini taj griješi protiv svoje vjere. Zato će se svaki učenik koji bi to činio oštro kazniti.

33. Svaki je učenik dužan da marljivo uči i dobro napamti sve što mu se zada i da se u svemu pokorava svome muallimu. Ako koji nije naučio ili napamtio ono što mu je zadato treba da javi muallimu kada dođe u mekteb.

34. Nijednom učeniku nije slobodno bez dozvole razrednog muallima izostati od mekteba. Ako baš ne može doći u mekteb mora to već prije javiti muallimu ako je moguće. Ako zbog bolesti ili drugog kojeg uzroka nije mogao doći u mekteb mora to poručiti muallimu ili se ispričati kad opet dođe u mekteb.

35. Svaki je učenik dužan držati se ovoga mektebskog reda i vladati se po njemu. Ako to ko god ne bi činio opomenuće se. Ako opomena ne bi koristila kazniće se. Ako bi se zato morao kazniti po drugi put kazna će biti oštrija i veća".

Detaljnijom analizom *Mektebskog reda* dolazi se do zaključka da to može poslužiti kao dobra osnova za uspostavljanje kodeksa ponašanja polaznika mektepske pouke u današnje vrijeme. Spomenuta činjenica dobiva na značaju time što danas ne postoji kodeks ili pravilnik, u pisanoj formi, koji reguliše ponašanje polaznika mekteba (Husejnović, 2012: 87-89).

Zaključak

Muhammed Seid Serdarević, kao svestrani intelektualac, dao je nemjerljivi doprinos reformi i razvoju mektepske pouke i na tom polju pružio izuzetnu pomoć tadašnjem reisu-l-ulemi Džemaludin-ef. Čauševiću. Poseban interes iskazao je za pedagogiju, želeći popularizirati i modernizirati mektepsku pouku kako bi je približio savremenoj evropskoj pedagoškoj nauci i praksi. Pisanjem udžbenika, izvođenjem mektepske pouke i njegov angažman u raznim udruženjima potvrđuje navedeno. Serdarević u djelu *Ta'limu tedžvid* vrlo vješto i primjereno koristi pedagoške metode i didaktičke principe iz tedžvidske znanosti. Spomenuti udžbenik ima posebnu vrijednost za muallime u poučavanju polaznika mekteba tedžvidskim pravilima. Koncipiran je tako da muallim putem razgovora djecu podučava ispravnom učenju Kur'ana kao kao produkt njegove višegodišnje muallimske prakse. Ovom prilikom želim uputiti sugetsiju Upravi za vjerske poslove, Odjel za mekteb Rijaseta Islamske zajednice u BiH koja će raditi na izradi kodeksa ili pravilnika ponašanja za polaznike mektepske pouke. Taj dokument trebao bi biti postavljen na vidnom mjestu svakog mekteba. Također, mogao bi biti štampan u obliku letka i biti

dijeljen polaznicima mektepske pouke na početku školske godine. Na ovaj način, sa kodeksom bi bili upoznati polaznici mektepske pouke i njihovi roditelji.

Ograničenost ovih istraživačkih rezultata je u tome što je fokus stavljen samo na dvije objavljene knjige: *Ta'limu tedžvid* i *Mektepski red*. U budućem istraživanju dobro bi bilo istraživačke spoznaje osnažiti stavovima drugih znanstvenika i istraživača koji su u svojim radovima tretirali odgojno-obrazovni rad Muhammeda Seida Serdarevića na primjeru mektepske pouke.

Literatura

Hasanović, B. (2008). *Islamske obrazovne institucije u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1941. godine*, Zenica: Islamski pedagoški fakultet u Zenici.

Husejnović, S. (2011). *Pedagoška i didaktička vrijednost Ta'limu tedžvida od Muhammeda Seida Serdarevića*, Takvim, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH.

Husejnović, S. (2012). *Doprinos Muhammeda Seida Serdarevića mektepskoj nastavi*, Novi Muallim br. 49., Sarajevo: Udruženje Ilmije Islamske zajednice u BiH.

Korkut, B. (1987). *Prevod Kur'ana*, Starješinstvo IZ za BiH, Hrvatsku i Sloveniju, Sarajevo.

Mulahalilović, E. (1988). *Vjerski običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini*, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo.

Serdarević, M. S. (1909). *Mektebski red*, časopis Tarik, Sarajevo.

Serdarević, M. S. (1912). *Ta'limu tedžvid*, Islamska dioničarska štamparija, Sarajevo.

Sidžistani, E. D. (1988). *Sunen Ebu Davuda*, Daru'l-hadis, Kairo.

Šukrić, N. (1982). *Gazalijin doprinos islamskom obrazovanju*, Glasnik VIS-a SFRJ, Sarajevo.

Zernudži, B. (n.d.) *Ta'limu'l-mute'allim*, rukopis djela u GHB biblioteci pod rednim brojem 152.2, Sarajevo.

EDUCATIONAL WORK OF MUHAMED SEID SERDAREVIĆ IN THE CONTEXT OF MAKTAB MORALITY

Safet Husejnović, PhD

Abstract

This research examines the educational contributions of Muhamed Seid Serdarević within the framework of maktab morality. The goal was to analyze Serdarević's educational work using available sources, with particular emphasis on his two published books: "Ta'limu tedžvid" and "Mektepski red". The method of theoretical analysis was employed in this study.

The findings demonstrate that Serdarević placed special emphasis on the maktab, its pedagogy, and the behaviour of its students. One of his key contributions to the development of maktab education was the composition of the textbooks "Ta'limu tedžvid" and "Mektepski red", which outline the code of conduct, principles, and behavioral expectations for maktab students during their time in school. Serdarević also showed an interest in pedagogy by popularizing and modernizing maktab morality, aligning it with contemporary European pedagogical theory and practice.

The research concludes that Muhammed Seid Serdarević made an invaluable contribution to the reform and development of

maktab education, particularly through the publication of the textbooks “Ta’limu tedžvid” and “Mektepski red”.

Key words: muallim, maktab, moral, tajweed, principles, rules